एवं कश्मलभूयिष्ठा भूरमेध्याति कथ्यते ॥
कृमिकीटपदक्षेपैर्दूषिता यत्र मेदिनी।
एषया कर्षणैः चिप्ता वान्तैर्वा दुष्टतां व्रजेत् ॥
नखदन्ततनूजत्वक्तुषपांशुरजोमलैः।
भस्मपङ्कतृणैर्वापि प्रच्छन्ना मलिना भवेत् ॥"
वापनं मृदन्तरेण पूरणम्। ऊषितं वासः।
एषा घनीभूतश्लेष्मादि। चतुर्द्वादौ पञ्चानां
मध्ये यथासम्भवं ग्रहणम्। अङ्गिराः।
"शौचं सहस्ररोमाणां वायुग्न्यर्केन्दुरश्मिभिः।
रेतस्मृष्टं शवस्पृष्टमाविकं नैव दुष्यति ॥"
सहस्ररोमाणां कम्बलानाम्। इति शुद्धि-
तत्त्वम्।

शवकाम्यः, पुं, (शवः काम्यो यस्य।) कुक्कुरः।
इति शब्दरत्नावली ॥

शवयानं, क्ली, (शवस्य यानम्।) शववहनार्थ-
खट्टा। मड़ार खाट इति भाषा। तत्पर्य्यायः।
काष्ठमञ्चः २। इति हारावली ॥ खोटः ३
खाटी ४ खाटिका ५ शवरथः ६। इति शब्द-
रत्नावली ॥

शवरः, पुं, (शव+बाहुलकादरः। यद्वा, शवं
राति रंक्षतीति। रा+कः।) म्लेच्छजाति-
विशेषः। इत्यमरः॥ मयूरपुच्छपरिधानो म्लेच्छः
किरातः। पत्रपरिधानः शवरः। इति तट्टी-
कायां भरतः॥ पानीयम्। शिवः। इति
मेदिनी॥ शास्त्रविशेषः। हस्तः। इत्युणादि-
कोषः॥

शवरथः, पुं, (शवस्य रथः।) शवयानम्। इति
शब्दरत्नावली ॥

शवरलोध्रः, पुं, श्वेतलोध्रः। इति रत्नमाला ॥

शवरालयः, पुं, (शवरस्यालयः।) शवरगृहम्।
तत्पर्य्यायः। शक्रणः २। इत्यमरः॥ शक्रणः३।
इति शब्दरत्नावली ॥ शवरावासः ४। इति
हेमचन्द्रः ॥

शवरावासः, पुं, (शवरस्यावासः।) शवरालयः।
इति हेमचन्द्रः ॥

श(ब)वलः, पुं, (शप आक्रोशे+"शपेर्वश।"
उणा० १।१०७। इति कलः बयान्तादेशः।)
कर्बुरवर्णः। तद्वति, त्रि। इत्यमरः॥ (यथा,
भागवते। ३।२३।२४।
"अङ्गञ्च मलपङ्केन संकृतं शवलस्तनम् ॥")

शवला, स्त्री, (शवल+स्त्रियां टाप्। शवलवर्णा
गौः। इत्यमरभरती ॥

शवली, स्त्री, (शवलयोगादन्यतो ङीष्।) शवल-
वर्णा गौः। इत्यमरभरती ॥

शवसानः, पुं, पथिकः। इति सिद्धान्तकौमुदी ॥
वैदिकपदोऽयम्। शवधातोरौणादिकसानच्-
प्रत्ययेन निष्पन्नमेतत् ॥

शश, प्लवने। इति कविकल्पद्रुमः॥ (भ्वा०-पर०-
अक०-सेट्।) शशौ शशिशुशौः शशन्निति
किरातयमकात्। शशति भेकः प्लवेन गच्छ-
तीत्यर्थः। ल फल भज इत्यत्र वर्जनमस्यैव।
दन्त्यान्तोऽयमपीत्येके। इति दुर्गादासः॥

शशः, पुं, (शशति प्लवेन गच्छतीति। शश+
अच्।) मृगविशेषः। इत्यमरः॥ शशारु इति
खरगोश इति च भाषा॥(यथा, मनौ।२।२७०।
"शशकूर्म्मयोस्तु मांसेन मासानेकादशैव तु ॥"
अस्य मांसगुणाः। स्वादुत्वम्। कषायत्वम्।
मलबद्धकारित्वम्। शीतत्वम्। लघुत्वम्।
शोथातीसारपित्तरक्तनाशत्वम्। रूक्षत्वञ्च।
इति राजवल्लभः। अपि च।
"शशमांसं त्रिदोषघ्नं दीपनं श्वासकासनुत् ॥"
इति राजनिर्घण्टः॥
अन्यच्च।
"शशः शूली लोमकर्णो विलेशयः प्रकीर्त्तितः।
शंशः शीतो लघुर्ग्राही रूक्षः स्वादुः सदा
हितः॥
वह्निकृत् कफपित्तघ्नो वातसाधारणः स्मृतः।
ज्वरातीसारशोषास्रश्वासामयहरश्च सः॥"
इति भावप्रकाशः॥
श्राद्धेऽस्य मांसस्य दानफलं यथा,—
"हविष्यान्नेन वै मासं पायसेन च वत्सरम्।
मात्स्यहारिणकौरभ्रशाकुनिच्छागपार्षतैः॥
ऐणरौरववाराहशशैर्मांसैर्यथाक्रमम्।
मासद्वयाभिवृद्ध्यन्ति दत्तेनेह पितामहाः॥"
इति श्राद्धतत्त्वम्॥
विष्णवे एतन्मांसस्य देयत्वं यथा,—
"मार्गं मांसं तथा च्छागं शशं समनुयुज्यते।
एतानि हि प्रियाणि स्युः प्रयोज्यानि वसुन्धरे॥"
इत्येकादशीतत्त्वम्॥
चन्द्रलाञ्छनः। इति धरणिः॥ बोलः। लोध्रः।
मनुष्यविशेषः। इति मेदिनी॥ स तु चतुर्विध-
पुरुषान्तर्गतपुरुषविशेषः। तस्य लक्षणं यथा,—
"मृदुवचनसुशीलः कोमलाङ्गः सुकेशः।
सकलगुणनिधानः सत्यवादी शशोऽयम्॥"
इति रतिमञ्जरी॥

शशकः, पुं, (शश+स्वार्थे कन्। शशः। यथा,
"शशकः शल्लकी गोधा खड्गी कूर्म्मश्च पञ्चमः।
भक्ष्याः पञ्चनखेष्वेते न भक्ष्यान्यजातयः॥"
इति स्मृतिः॥

शशधरः, पुं, (शशस्य धरः।) चन्द्रः। (यथा,
साहित्यदर्पणे। १०।
"इदं वक्त्रं साक्षाद्विरहितकलङ्कः शशधरः॥")
कर्पूरः। इत्यमरः॥

शशप्लुतकं, क्ली, नखाघातः। इति शब्दमाला ॥

शशबिन्दुः, पुं, विष्णुः। राजविशेषः। इति मेदिनी॥
(यथा, महाभारते। १।१।२२५।
"रामं दाशरथिञ्चैव शशबिन्दुं भगीरथम् ॥")
स तु चित्ररथपुत्रः। इति पुराणम्॥

शशभृत्, पुं, (शशं बिभर्त्तीति। भृ+क्विप्।)
चन्द्रः। इति हेमचन्द्रः॥ (यथा, कथासरि-
त्सागरे। ७३।२५९।
"गृहीतो राजशशभृत् वैद्यासाध्येन यक्ष्मणा॥")

शशभृद्भृत्, पुं, (शशभृतं चन्द्रं बिभर्त्तीति। भृ+
क्विप्। शिवः। यथा,—
"आत्मानं योगनिद्राञ्च चिन्तयित्वा मनस्विनी।
दक्षिणे स्वशरीरस्य भागार्द्धं शशभृद्भृतः॥"
इति कालिकापुराणे ४४ अध्यायः॥

शशलोम, [न्] क्ली, (शशस्य लोम।) शशकस्य
रोम। तत्पर्य्यायः। शशोर्णम् २। इत्यमरः॥
(पुं, तन्नामकराजः। यथा, महाभारते।
१५।२०।१४।
"शशलोमा स राजासीत् राजन् परम-
धार्म्मिकः॥")

शशशिम्बिका, स्त्री, जीवन्ती। इति राजनिर्घण्टः॥

शशस्थली, स्त्री, अन्तर्वेदी। इति त्रिकाण्डशेषः॥
सा च गङ्गायमुनयोर्मध्यदेशः। अधुना दोयाव
इति नाम्ना ख्यातः॥

शशाङ्कः, पुं, (शशोऽङ्कश्चिह्नं अङ्के क्रोड़े वा यस्य।)
चन्द्रः। इति हलायुधः॥ (यथा, कथासरि-
त्सागरे। १८।३९५॥
"स जनैर्दृष्टश्चे तत्र शिखरे ज्वलितौषधौ।
शशाङ्क इव पूर्व्वाद्रेरुदयस्थो विदूषकः॥")
कर्पूरः। इति राजनिर्घण्टः॥

शशाण्डुलिः, स्त्री, कर्कटीभेदः। तत्पर्य्यायः। बहु-
फला २ तण्डुली ३ क्षेत्रसम्भवा ४ चुद्राम्ला ५
लोमशफला ६ धूम्रा ७ वृत्तफला ८। अस्या
गुणाः।
"शशाण्डुलिस्तिक्तकटुश्च कोमला
कटूम्लयुक्ता मधुरा कफापहा।
पाके तु साम्ला मधुरा विदाहकृत्
कफे तु शुष्का रुचिकृच्च दीपनी॥"
इति राजनिर्घण्टः॥

शशादः, पुं, (शशमत्तीति। अद+अच्।)श्येन-
पक्षी। इति राजनिर्घण्टः॥ (इक्ष्वाकुपुत्रः।
यथा, महाभारते। ३।२२१।१।
"इक्ष्वाकौ संस्थिते राजन् शशादः पृथिवी-
मिमाम्।
प्राप्तः परमधर्म्मात्मा सोऽयोध्यायां नृपोऽभवत्॥"
अस्य विकुक्षिरिति नाम आसीत्। अयं हि
पितृनुज्ञातः श्राद्धार्थं मांसमानेतुं वनं गतः
मृगान् व्यापादयामास। ततोऽतिश्रान्तः क्षुत-
परीत एकं शशमभक्षत् अतोऽस्य शशाद इति
नाम अजायत। एतद्विवरणं भागवते। ९।६
अध्याये तथा विष्णुपुराणे ४।२ अध्याये च
द्रष्टव्यम्॥)

शशादनः, पुं, (शशमत्तीति। अद+ल्यु।)
श्येनपक्षी। इत्यमरः॥

शशिकला, स्त्री, पञ्चदशाक्षरपादच्छन्दोविशेषः।
यथा,—
"गुरुनिधनमनु लघुरिह शशिकला।
मलयजतिलकमुदितशशिकला
व्रजयुवतिलसदलिकगगनगता।
सरसिजनयनहृदयसलिलनिधिं
व्यतनुत विततरभसपरितरलम्॥"
इति छन्दोमञ्जरी॥